

УДК 339.9(477)

М. Вульчин

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Проаналізовано експорт та імпорт товарів за період 2014 р. – перше півріччя 2015 р. Визначено основні проблеми розвитку зовнішньоекономічної діяльності України. Запропоновано заходи стратегічного типу, реалізація яких може призвести до вдосконалення зовнішньоекономічної діяльності.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, експорт, імпорт, товарна структура, зовнішньоекономічна стратегія, національний товаровиробник.

В умовах світової економічної інтеграції важливим завданням є вдосконалення зовнішньоекономічної діяльності шляхом усунення всіх негативних аспектів у процесі її реалізації. Загалом, економічний розвиток держави частково визначається співвідношенням експорту та імпорту. Негативною рисою є переважаючий експорт товару над імпортом, що призводить до погіршення стану торгівельного сальдо країни. З огляду на економічні та політичні процеси, які останнім часом відбулися в Україні, необхідно систематично контролювати та аналізувати її зовнішньоекономічну діяльність, експортний та імпортний потенціал країни також потребує детального, якісного аналізу. Для того, щоб вирішити проблеми, які пов'язані з ефективною реалізацією зовнішньоекономічної діяльності, необхідно розробляти нові напрями зовнішньоекономічної стратегії країни.

Дослідженню проблемних аспектів реалізації зовнішньоекономічної діяльності, пошукам ефективних шляхів їх вирішення приділялася увага як українських, так і зарубіжних вчених, серед яких: А. Дем'яненко, Т. Миролубова, А. Лозенко, О. Гаркуша, А. Яковлев, В. Кравченко, О. Чувпило, В. Новицький, С. Казанцев, Е. Янковський.

Мета статті – виявити та обґрунтувати основні проблеми зовнішньоекономічної діяльності в Україні на сучасному етапі, а також запропонувати стратегічні заходи, виконання яких матиме позитивний вплив на її розвиток та вдосконалення.

Для досягнення визначеної мети потрібно вирішити такі завдання:

– визначити негативні аспекти, які сповільнюють темпи розвитку зовнішньоекономічної діяльності;

– запропонувати ефективні шляхи вирішення виявлених проблем у реалізації зовнішньоекономічної діяльності.

На сьогодні стан та перспективи розвитку зовнішньоекономічної діяльності мають велике значення для розвитку економіки країни. За ефективного використання існуючого комплексу сучасних методів та форм міжнародних економічних відносин здійснюється вплив на модернізацію виробництва, зростання продуктивності праці і якості продукції, яка виготовляється.

Загалом, просування на ринок самостійно господарюючих суб'єктів сприяє наближенню національної економіки до системи міжнародних господарських відносин, що веде до утворення економіки відкритого типу.

Зовнішньоекономічна діяльність – це діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на відносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами [1].

Розвиток зовнішньоекономічної діяльності – це вагомий чинник, який спричиняє зростання ефективності господарської діяльності як всієї країни загалом, так і окремих підприємств.

Маючи великі можливості саморозвитку, Україна позиціонує себе на міжнародному ринку як достатньо сильна, велика європейська держава. Країна намагається знайти надійних та вигідних партнерів для здійснення зовнішньоекономічної діяльності, незважаючи на безліч чинників, які перешкоджають таким діям.

Висока ефективність зовнішньоекономічної діяльності дає змогу підвищити конкурентоспроможність вітчизняних товарів на світових ринках, створити раціональну структуру експорту та імпорту, залучити іноземні інвестиції на вигідних умовах для двох сторін і, що важливо, це забезпечити економічну безпеку держави.

В кожній окремій країні зовнішньоекономічна діяльність має свої важливі особливості, що спричинені загальним економічним станом держави, політикою країни, деякими культурними традиціями, а також конкретними умовами ведення бізнесу, які формувалися протягом значного періоду часу.

Як і кожна держава, Україна прагне стати законним та наділеним всіма необхідними правами членом міжнародного співробітництва, покращити своє економічне становище із закордонними партнерами. За останні декілька років значна кількість національних підприємств розширили обсяги своєї діяльності, освоїли нові рівні розвитку зовнішньоекономічної діяльності, а також охопили незначні частки іноземних ринків.

Зовнішньоекономічна діяльність є важливою та необхідною, оскільки експорт української продукції дає змогу збільшити кількість робочих місць, тобто підвищити зайнятість населення країни чи хоча б зберегти ту кількість зайнятого населення, яка є на певний момент часу.

Вихід підприємства на зовнішній ринок зовсім не означає, те що в наявних умовах ринкового середовища воно буде проводити експортно-імпортні операції без посередників та виключно самостійно (загалом право вибору існує), можливість самостійного функціонування не виключається, проте є більш сприятливою в період становлення ринкової системи ведення зовнішньоекономічної діяльності.

Однак ситуація із приводу експортування товарів, яка склалася в Україні на сьогодні, ускладнюється через те, що немає переконливих економічних стимулів для інвестування та нарощування експорту, що вважається важливою прогалиною у роботі державної економічної політики.

Провідні галузі, які переважно орієнтуються на експорт, є надзвичайно енергоємними, що зумовлює їх залежність від імпортних енергоносіїв та зменшує можливості нарощування експорту за рахунок девальвації національної валюти [2].

Окрім того, більша частина продукції національного товаровиробника не відповідає європейським стандартам, і таким чином знижує свою конкурентоспроможність, а засвідчує цей факт мала частка обладнання, машин, об'єктів інтелектуальної власності в експорті України, що становить приблизно 8 – 9% [3].

Ще одним важливим і водночас негативним чинником зовнішньоекономічної діяльності України є те, що протягом тривалого періоду часу країна все ж таки залишається

експортером сировини та продуктів напівфабрикатів, проте не може збільшити частку товарів з високою доданою вартістю у загальній структурі експорту.

У 2014 р. відбулися вагомі та позитивні зміни у політичній діяльності України, оскільки 27 червня Президентом України П. Порошенком, а також головами держав та урядів ЄС у Брюсселі була підписана Угода про асоціацію між Україною та ЄС. Однією з важливих складових цієї угоди є створення поглибленої зони вільної торгівлі. Європейський Союз надав Україні автономні торговельні преференції, які почали застосовуватися з 23 квітня 2014 р.

Як результат, лише за квітень – вересень 2014 р. експорт продукції українського товаровиробника в Польщу зріс на 26%, в Австралію та Іспанію на 32%, у Великобританію на 47%. Також Україна отримала дозвіл на експорт у ЄС продукції пташиного походження, результатом чого, стало зростання експорту цього виду продукції на 17% у порівнянні з попередніми періодами.

Необхідно зазначити, що експорт продукції тваринного походження зріс на 155%, овочів та продукції рослинництва приблизно на 114%.

За статистичними даними Державної служби статистики України, з січня по серпень 2014 р. експорт продукції до країн ЄС становив 12160,9 млн дол. від всього загального обсягу, та зріс, на відміну від періоду з січня по серпень 2013 р. на 1519,8 млн дол., що у відсотковому відношенні становить приблизно 14,3% [4].

Незважаючи на позитивні зміни, які відбулися у 2014 р., анексія Криму, воєнні дії на сході країни, міжнародні санкції щодо Російської Федерації (далі – РФ), через її політику, завдали значних збитків державі, а експорт українських товарів різко знизився.

Зокрема РФ позбавила Україну можливості ввозити на свою територію м'ясні та молочні продукти з 16 червня 2014 р., з 29 липня 2014 р. заборонила ввозити рибні, овочеві та фруктові консерви, а з 15 серпня 2014 р. здійснила заборону на ввіз алкогольних напоїв національних виробників, рослинну продукцію РФ заборонила ввозити на свою територію з 22 жовтня. Внаслідок таких поступових заборон РФ скоротила експорт товарів з України на 874 млн дол. США, оскільки у I кварталі 2014 р. він становив 2722 млн дол. США, а у цей самий період 2013 р. він становив – 3596 млн дол. США [5].

Наша держава вперше за тривалий період часу з 2013 р. до першого півріччя 2015 р. відчула нестачу енергетичного вугілля. Бойові дії в Донецьку та Луганську, де, як загальновідомо, розташовано майже 75% кількості шахт України, зробили неможливим забезпечення ТЕС вугіллям власного видобутку, тому Україні довелося вирішувати таку проблему за рахунок імпорту, країнами-імпортерами якого були – РФ, США, Казахстан. За даними Державної фіскальної служби України, загальна сума імпорту з січня по вересень 2014 р. становила – 1230,037 млн дол. США. Також Україна може отримувати імпорт енергетичного вугілля з В'єтнаму, Індонезії, Африки та Колумбії.

Однією з найбільших втрат у економіці країни через анексію Криму вважається втрата бурових вишок і Чорноморського шельфу, ресурси якого становлять приблизно 496,9 млрд м³ газу та отримання над ними контролю Російською Федерацією [6].

Експортні поставки з України до Європи завдяки надання ЄС автономних преференцій суттєво збільшилися протягом 2014 р., за статистикою, особливо в тих областях, які вважалися залежними від ринку Росії (Одеська, Луганська та Донецька).

Україна експортувала товари в країни ЄС на 7,156 млрд дол. США, а в Росію – на 2,760 млрд дол. США. Профіцит зовнішньої торгівлі товарами в Україні за підсумками з

січня – липень 2015 р. склав 1,412 млрд дол. США, що збільшився вдвічі в порівнянні з минулорічним показником за аналогічний період (673,7 млрд дол. США).

Однак поряд із позитивними аспектами статистики, з'являються і негативні, пов'язані з втратою українськими експортерами ринків СНД, передусім російського, що в подальшому може призвести до повного припинення експорту продукції, яка призначена саме для цього ринку, а це своєю чергою, призведе до колосальних фінансових втрат підприємств важкої промисловості.

За даними Державної служби статистики України, за січень – липень 2015 р. експорт товарів українського виробництва скоротився на 34,8%, а імпорт на 37,8%, що, відповідно, становить – 21,680 млрд дол. та 20,268 млрд дол. Коефіцієнт покриття імпорту експортом становив 1,07 (в січні – липні 2014 р. – 1,02). Доцільно відзначити, що українські товаровиробники здійснюють зовнішньоторговельні операції з 209 країнами світу.

Аналізуючи вітчизняні статистичні дослідження, можна стверджувати, що Україна має достатній експортний потенціал, проте використовує його недостатньо ефективно. За останні декілька років спостерігалася негативна тенденція до зменшення вартісних обсягів експорту, що свідчить про кризовий стан виробництва, яке переважно було зорієнтоване на експорт.

Товарна структура експорту за I квартал 2015 р. представлена на рис. 1.

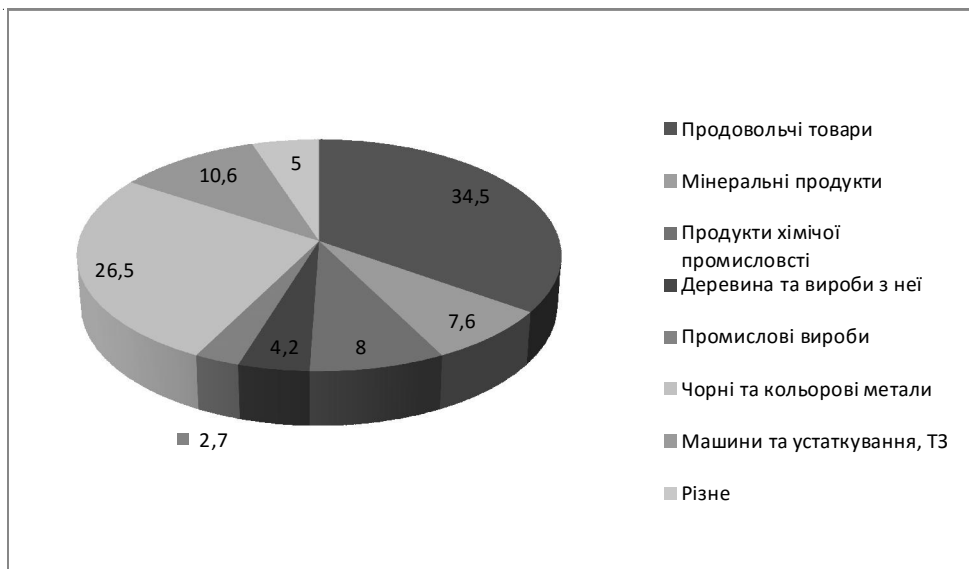

Рис. 1. Динаміка товарної структури експорту за I квартал 2015 р.

За I квартал 2015 р. найбільшу частку в товарній структурі експорту займали продовольчі товари (34,5%). Також досить вагомою була питома вага експорту чорних та кольорових металів (26,5%). Водночас, найменшою в товарній структурі експорту є частка промислових виробів (2,7%) та виробів з деревини (4,2%), що свідчить про значне падіння обсягу промислового виробництва у зв'язку з воєнними діями та економічною кризою в Україні.

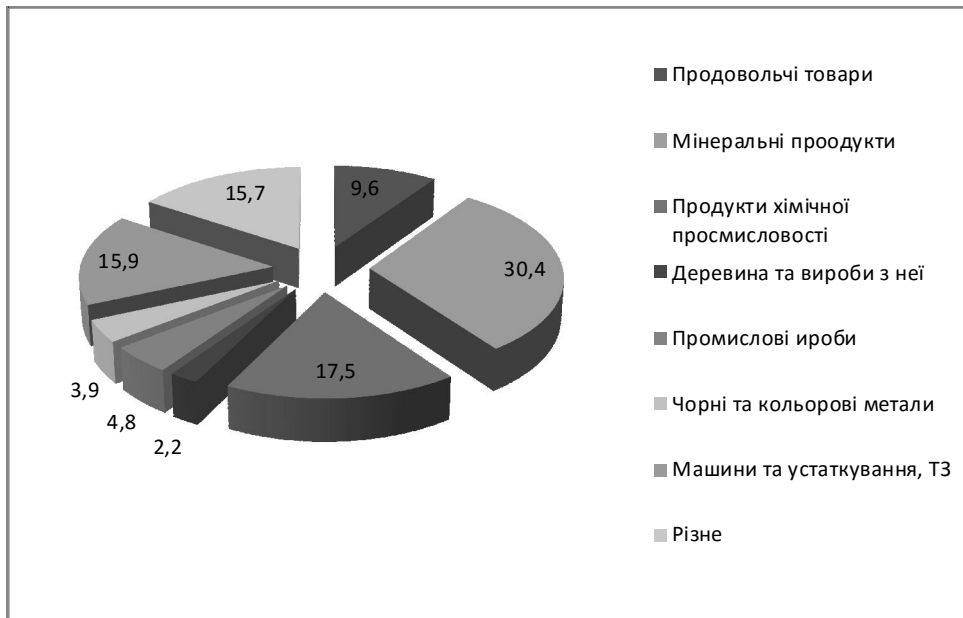

Рис. 2. Товарна структура імпорту за I квартал 2015 р.

Як бачимо з рис. 2, в товарній структурі імпорту за I квартал 2015 р. найбільшу питому вагу займали мінеральні продукти (30,4%) та продукти хімічної промисловості (17,5%). Найменша частка при цьому припадала на чорні та кольорові метали (3,9%) та деревину і вироби з неї (2,2%). Загалом спостерігалась тенденція до зменшення залежності України від імпорту даних товарів, що є позитивним чинником для зовнішньоекономічної діяльності України [7].

Завдання стратегічного типу полягає у тому, що необхідно створити відповідний механізм державного економічного стимулювання, за якого страхування ризиків, а також як система кредитування, так і податкова система, будуть працювати в однаковому режимі, без будь-якої дискримінації, як іноземних, так і національних інвесторів.

Такі дії позитивно вплинули б на економіку країни, оскільки збільшився національний дохід, покращився імідж України на міжнародному ринку, проте наявність і вплив світової економічної кризи явно позначився на зовнішньоекономічній діяльності України.

На сьогодні зовнішньоекономічна діяльність вітчизняних підприємств потребує вдосконалення, запровадження нових методів для її ефективної реалізації, оскільки на сучасному етапі нові проблеми, які виникають, неможливо вирішити шляхами, які використовувалися декілька років тому.

Відповідно, для майбутнього розвитку економіки країни необхідним є здійснення заходів, які націлені на довгострокове використання переваг міжнародного поділу праці, наявність умов, які б дозволяли здійснювати обмін досягненнями світової науки і техніки, але на сьогодні над такою ідеєю потрібно працювати і прикласти великих зусиль.

Серед великої кількості проблем та перешкод, які виникають на шляху розвитку ЗЕД, можна виділити такі:

– недосконала законодавча база, що стосується діяльності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, до яких належать: фізичні особи, юридичні особи, їхні

об'єднання, структурні одиниці іноземних суб'єктів господарської діяльності, спільні підприємства, які мають постійне місцезнаходження на території України тощо:

- складна процедура збирання та реєстрації документів суб'єктів ЗЕД;
- значна кількість труднощів у освоєнні національними товаровиробниками іноземних ринків через недосконалість фінансових розрахунків, недостатній розвиток інфраструктури ринку тощо;
- виготовлення неякісної продукції, яка абсолютно не відповідає потребам і попиту споживачів, і через це і блокує можливості виходу на міжнародний ринок;
- відсутність стабільності в економічній та політичній сферах держави, що є одним із основних факторів розвитку міжнародних відносин;
- система інтернаціональних банківських розрахунків малорозвинена, що сповільнює рух грошових потоків українських учасників світового ринку, а також збільшує валютні та кредитні ризики;
- продукти національного товаровиробника мають низьку конкурентоспроможність через низький рівень якості, якщо їх порівнювати з іноземними товарами, які вважаються аналогами [8].

З метою подолання вищенаведених проблем зовнішньоекономічної діяльності Україна повинна здійснити ряд ефективних державних перетворень та розробити систему сучасних прогресивних заходів, які б дали поштовх до виходу на якісно новий рівень розвитку як у плані міжнародних відносин, так і держави загалом. Ці заходи повинні мати стратегічне значення і здійснювати позитивний вплив на розвиток та вдосконалення зовнішньоекономічної діяльності в Україні. Зокрема, до них можна зарахувати:

- вдосконалення і прийняття відповідної законодавчої бази, яка б жодною мірою не обмежувала діяльність зовнішньоекономічних суб'єктів. Органи державної влади в ході своєї діяльності, повинні утворити єдиний, ефективний механізм, який би міг повністю контролювати зовнішньоекономічну діяльність країни, оскільки існуючий зазнав численних поправок і доповнень, що своєю чергою достатньо ускладнили та унеможливили його цільове застосування до зовнішньоекономічної діяльності, яку здійснює держава. Потрібно відзначити, що останнім часом велика увага приділяється вузькоспеціалізованим сферам зовнішньоекономічної діяльності, натомість потрібно вдосконалити та допрацювати ЗУ “Про зовнішньоекономічну діяльність”, який би регулював та контролював діяльність всіх сфер зовнішньоекономічної діяльності разом взятих. Чим більше створюють нормативно-правових актів, тим більше труднощів виникає між ними і тими нормами, що вони включають, тому потрібно звернути увагу на систематизацію законодавчої бази України у сфері зовнішньоекономічної діяльності;
- скорочення кількості роботи та часу для суб'єкта на підготовку відповідних необхідних йому для здійснення зовнішньоекономічної діяльності документів, які можна було б отримати в одній спеціально створеній установі, яка б мала представників: митниці, державної адміністрації, банків для здійснення оплати відповідних документів чи відкриття рахунків, представників податкової адміністрації, органів внутрішніх справ тощо;
- вкладення капіталу та впровадження сучасних інноваційних технологій у пріоритетні галузі розвитку з метою вирішення проблем із неякісним виробництвом товару, а також створення сприятливих економічних умов для вирішення питання збільшення кількості виготовлення продукції національного товаровиробника, тривалості її перебування на традиційних ринках збуту та забезпечення можливості виходу на нові ринки на основі модернізації виробництва. Від рівня якості товару залежить ступінь продовольчої безпеки

країни. Продукція, яку виготовляє національний товаровиробник, для того, щоб потрапити на ринки збуту іноземних держав, повинна відповідати всім їхнім вимогам та стандартам. Якісна сировина, технологія виробництва, техніка, яку використовують при виготовленні, – все це відіграє важливу роль при виготовленні якісної продукції, а також такої, яка б могла на тривалий період часу закріпитися на ринку збуту високого рівня;

– вдосконалення системи страхування експорту з метою захисту вітчизняного товаровиробника на зовнішніх ринках. Експортуючи товар, національний товаровиробник не може передбачити всіх можливих збитків та ризиків, які можуть його супроводжувати. Тому страхуванню експорту повинна приділятися особлива увага, наприклад для того, щоб уникнути втрати товару по дорозі до назначеного місця його реалізації. В цьому випадку потрібно говорити про вдосконалення системи страхування експорту з боку законодавчої бази, де важливу роль відіграє держава, оскільки підприємство, яке виготовляє відповідну продукцію не може взяти на себе ризики, як політичного, так і економічного спрямування на довгостроковий період часу. Вартим уваги є досвід європейських держав, зокрема Франції, де створено спеціально компанію, яка займається страхуванням зовнішньоекономічної діяльності даної країни;

– створення умов розвитку конкурентного середовища та участі українських товаровиробників у закордонних виставках. Вступаючи на ринок, підприємство повинно заздалегідь оцінити своїх конкурентів, їхні можливості, галузі в яких вони працюють, для того, щоб застосувати ефективні конкурентні стратегії та завдяки цьому забезпечити надійну конкурентоспроможність та високу конкурентостійкість.

Отже, зовнішньоекономічна діяльність України буде ефективною, лише після усунення усіх визначених проблем та запровадження нових методів її реалізації, що будуть спрямовані на розвиток галузей України та забезпечать перехід на вищий щабель світового ринку.

Вивчаючи світовий ринок, можна зробити висновок, що він перенасичений різноманітною продукцією, тому кожен новий товар вступає у жорстоку конкурентну боротьбу за пріоритетність у потребах споживача, що віддає свою перевагу товарів, який на одиницю своєї вартості може задовольнити більше потреб і на більш якісному рівні, ніж конкурентні товари.

Окрім того, завдяки новим підходам до якості продукції, також зростає роль стандартизації, і в її активному розвитку велика роль належить державі. Саме держава повинна бути надійною опорою для національного товаровиробника та зосередити свою увагу на збільшенні експорту власної продукції з одночасним зменшенням імпорту продукції іноземного товаровиробника.

Вважаємо, що основні напрями зовнішньоекономічної стратегії повинні бути такими, щоб забезпечити створення потужного експортного сектору, зміцнити конвертованість національної валюти, проводити гнучку валютну, податкову, фінансову та кредитну політику.

Висновки

Підсумовуючи вище зазначене, на нашу думку, вдосконалення зовнішньоекономічної діяльності України та перспективи її розвитку насамперед пов'язані із входженням товарів українського товаровиробника на зовнішній ринок, обмеженням імпорту в країну з максимальною орієнтацією на експорт, створенням привабливого інвестиційного середовища, забезпеченням контролю надходжень валютних цінностей в Україну, покращенням партнерських стосунків із країнами ЄС.

Ефективність зовнішньоекономічної діяльності є вкрай важливою для країни і проблеми, пов'язані з нею, потрібно вирішувати та ліквідувати негайно. Лише злагоджена та врівноважена система регулювання може забезпечити для України сталий та прогресивний розвиток у ЗЕД.

Для того, щоб отримати бажаний результат, передусім потрібно звернути увагу на конкурентоздатність продукції, заснувати тісні зв'язки з високотехнологічними країнами, забезпечити фінансовою підтримкою інноваційну діяльність, удосконалювати законодавчу базу, розробляти та використовувати інноваційні методи та технології виготовлення продукції з метою підвищення її конкурентоспроможності не лише на вітчизняному, але і на міжнародному ринку. Важливими також повинні стати механізми кредитування та страхування, функціонування яких повинна забезпечити держава.

Література

1. Про зовнішньоекономічну діяльність [Електронний ресурс] : Закон України. — Режим доступу : <http://www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/959-12>.
2. Коломацька С. П. Зовнішньоекономічна діяльність в Україні: правове регулювання та гарантії здійснення [Текст]: навч. посіб. / С. П. Коломацька. — К. : Професіонал, 2013. — 288 с.
3. Фомінський І. П. Зовнішньоекономічна діяльність малих підприємств [Текст] / І. П. Фомінський. — К. : [б. в.], 2013. — 119 с.
4. Підсумки двох місяців ЗВТ з Євросоюзом від 25 вересня 2014 р. [Електронний ресурс] / Офіційний сайт порталу новин "Українська правда". — Режим доступу : <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2014/09/25/7026298>.
5. Платіжний баланс і зовнішній борг України 2013/2014 рік [Електронний ресурс] : щоквартал. аналіт.-стат. вид. Національного банку України. — Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=7471977>.
6. Щодо сучасного становища та заходів відбудови економік Донецької та Луганської областей [Електронний ресурс] : аналіт. зап. / Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України. — Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1639>.
7. Статистичні дані Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=76451>.
8. Щербак В. Г. Проблеми проникнення вітчизняних підприємств на зовнішні ринки / В. Щербак, А. Лозенко // Фінанси України [Текст]. — 2009. — Вип. 5. — С. 41—43. — (Серія: Економіка).

M. Vulchyn

PROBLEMATIC ASPECTS OF THE IMPLEMENTATION OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY IN UKRAINE

In the article, the export and import of goods for the period 2014 – the first quarter of 2015 are analyzed. The basic problems in the development of foreign economic activity of Ukraine are defined. The strategic measures the implementation of which may result in the improvement of foreign economic activity are proposed.

Key words: foreign economic activity, exports, imports, commodity structure, foreign economic strategy, national commodity producer.